

КОМПАРАТИВНА ФРЕЙМОВА СТРУКТУРА ПАРЕМІЙ З АНІМАЛІСТИЧНИМ КОМПОНЕНТОМ

У статті на матеріалі паремій з анімалістичним компонентом розглядається внутрішня організація іспанської концептосфери «ТВАРИННИЙ СВІТ». Виявляються та моделюються відношення між базовими концептами зазначеної концептосфери, що структуруються компаративним фреймом.

Ключові слова: концепт, концептосфера, фрейм, паремія, анімалізм.

На сьогоднішній день одним із найперспективніших напрямів мовознавства є вивчення взаємозв'язку мови і людини, її світовідчуття, практичної і ментальної діяльності. З цією метою науковці усе частіше звертаються до аналізу паремій, мовних одиниць, що конденсують культуру і психологію народу, його неповторний спосіб мислення. Важливу групу висловлень у пареміологічному фонді кожної мови складають паремії з анімалістичним компонентом (ПАК). Такі прислів'я і приказки відсилають нас до прецедентних текстів (міфів, байок, казок, легенд) і водночас містять у своєму складі компоненти-символи, що свідчить про концентрацію культурної інформації. Окрім поверхневої етнокультурної специфіки, яку наочно демонструють ПАК на вербальному рівні, існують глибинні особливості, які виявляються під час реконструкції концептуального рівня паремії.

Актуальною методикою сучасних лінгвокультурологічних студій є фреймовий аналіз [1, 2, 3, 5], що базується на наявних у свідомості людини когнітивних моделях та концептуальних абстракціях. Згідно з М. Мінським, фрейм є сценарієм, моделлю або структурою даних для презентації стереотипної ситуації, а зв'язка двох понять у мовленнєвому або розумовому акті відбувається у ході заміщення одного фрейму іншими [4, с. 7].

С. А. Жаботинська виділяє п'ять базових фреймів: предметний, акціональний, посесивний, таксономічний і компаративний [1, с. 14].

Метою нашої роботи є вивчення внутрішньої організації іспанської концептосфери «ТВАРИННИЙ СВІТ» на матеріалі ПАК, моделювання відношень між базовими концептами зазначеної концептосфери в межах компаративного фрейму.

Об'єктом дослідження виступають 1700 паремій іспанської мови з анімалістичним компонентом, предметом – внутрішня організація іспанської концептосфери «ТВАРИННИЙ СВІТ».

В основі більшості ПАК лежить порівняння людини з твариною, що є відображенням антропоцентричності наївної картини світу іспанського народу. Різноманітні уявлення про свої зовнішні і внутрішні властивості людина створює, накопичує і переносить у мову за допомогою образу тварини, що є необхідним етапом утвердження її домінуючої позиції. Таким чином, компаративний фрейм представлений у ПАК відношенням ЛЮДИНА-референт є (діє) начебто (подібно до) ТВАРИНА-референт. Наприклад, паремія *A los galgos del rey no se les escapa liebre alguna* (досл.: Від королівських хортів жоден заєць не втече) може бути представлена у вигляді схеми: ЛЮДИНА (представники влади) діє подібно до ТВАРИНИ (королівські хорти); ЛЮДИНА (нікчемна, боязка людина) є наче ТВАРИНА (заєць).

Проектування концептосфери ЛЮДИНА на концептосферу ТВАРИННИЙ СВІТ або мапування області джерела на область мети відбувається у два етапи, які відрізняються за обсягом перехрещення концептів. В основі першого виду порівняння ЛЮДИНИ і ТВАРИНИ лежить співставлення на підставі ознак якості, кількості, способу дії за схемою: А х В подібно до С х D, наприклад, *No hallarás perfecto esposo, que caballo sin defecto* (досл.: Не знайдеш бездоганного чоловіка, як і коня без недоліку); *Trabajo como mula para comer como pajarito* (досл.: Працюю, як мулиця, щоб поїсти, як пташка). Наведені паремії за своєю синтаксичною структурою є паралелізмами, подібність у яких виражена одиничною ознакою. До складу таких конструкцій зазвичай входить найменування ЛЮДИНИ-референта і ТВАРИНИ-корелята: *La mujer y la sardina, cuanto más pequesa más fina* (досл.: Жінка і сардина, чим менша, тим витонченіша).

Вищий ступінь наближення досліджуваних концептосфер спостерігається при метафоричній ідентифікації ЛЮДИНИ і ТВАРИНИ за схемою: ЛЮДИНА-референт є ТВАРИНА-корелят: *Entre el leyn y el ratyn no cabe comparaciyn* (досл.: Лева і мишу не можна порівнювати).

Таким чином, у наївній мовній картині світу концептосфера ЛЮДИНА пізнається через «перенесення» концептів з більш простої і зрозумілої концептосфери ТВАРИНИ. Аналіз пареміологічного матеріалу підтверджує, що репертуар областей джерела концептосфери «ТВАРИННИЙ СВІТ» є вужчим за репертуар областей мети концептосфери «ЛЮДИНА».

Області мети концептосфери «ЛЮДИНА» містять фізичні, психічні та соціальні аспекти.

До фізичних належать домени: ВІК (*Los cachorros quieren enseñar a un perro viejo* (досл.: Цуценята хочуть навчити старого собаку), *La vejez del bguila es mejor que la juventud del gorriyn* (досл.: Старість орла краща, ніж молодість горобця)); СТАТЬ (*Perro guzgo y hombre flojo, son dos perros y dos flojos* (досл.: Ненажерливий собака і слабкий чоловік – це два собаки і обидва слабкі)), *La mula y la mujer*,

por halago hacen al mandado (досл.: Віслиця і жінка лестощами віддають накази)); ФІЗИЧНІ ДОСТОЙНСТВА (*A la moza y a la mula, por la boca le entra la hermosa* (досл.: Дівчині і мулиці краса входить через рота)), *Al hombre y al oso, lo feo lo hace hermoso* (досл.: Чоловіка і ведмедя потворне робить гарним)); ФІЗИЧНІ ВАДИ (*El puerco sarnoso revuelve la pocilga* (досл.: Коростява свиня перегортає свинарник), *Oveja coja no quiere siesta* (досл.: Кульгава вівця не хоче сієсти)); РОЗМІР (*A caballo grande, grandes espuelas* (досл.: Великому коню – великі шпори), *La mujer y la sardina, cuanto mbs pequena mbs fina* (досл.: Жінка і сардина, чим менша, тим витонченіша)); ФІЗІОЛОГІЧНІ СТАНИ І ПРОЦЕСИ (*El perro hambriento no teme al leyn* (досл.: Голодний собака не боїться лева), *La vaca que no come cuando el buey, comiу antes o comerо despuіs* (досл.: Корова, яка не їсть, коли їсть віл, або їла раніше, або поїсть пізніше)); ЗВУК (*Al gallo que canta, le aprietan la garganta* (досл.: Півню, який співає, стискають горло), *Mno, dice el gato, por ver si le diesen algo* (досл.: М'яу, каже кіт, щоб побачити, чи йому щось дадуть)) і ЗАПАХ (*Mbs vale oler a asno, que a muerto* (досл.: Краще пахнути віслюком, ніж мерцем), *El perro que come huevo, si no lo come, lo huele* (досл.: Від собаки, що краде яйця, яйцями і пахне)).

До психічних доменів належать ПОЗИТИВНІ РИСИ ХАРАКТЕРУ, НЕГАТИВНІ РИСИ ХАРАКТЕРУ, ІНТЕЛЕКТ І ПОЧУТТЯ.

У межах області **ПОЗИТИВНІ РИСИ ХАРАКТЕРУ** виділені такі ознаки: **ніжність**: *El perro y el nico, donde le dan carico* (досл.: Собака і дитина там, де їм дають ласку); **покірливість**: *A la oveja mansa, cada cordero la mama* (досл.: Смирну вівцю кожний баран смоче); **досвідченість**: *Ese es zorra que le han corrido balas* (досл.: Це лисиця, яка бачила кулі); **працєвигість**: *Perro que anda, hueso encuentra* (досл.: Собака, який ходить, знаходить кістку); **смєливість**: *El buey bravo, en la tierra ajena se hace manso* (досл.: Смєливий віл на чужій землі стає смирним); **спритність**: *Conejo rбpido no llega lejos* (досл.: Швидкий кролик не йде далеко); **обережність**: *La rata avisada, no muerde carnada* (досл.: Обережна криса не кусає приманку).

Область **НЕГАТИВНІ РИСИ ХАРАКТЕРУ** включає ознаки: **балакучість**: *Can que mucho ladra, ruin es para casa* (досл.: Собака, який багато бреше, поганий для дому); **нещирість**: *Bala como oveja y muerde como leyn* (досл.: Мекає як вівця, а кусає, як лев); **корисливість**: *Menea la cola el can, no por ti sino por el pan* (досл.: Собака виляє хвостом не для тебе, а заради хлібу); **неробство**: *A la vulpeja dormida, no le cae nada en la boca* (досл.: Лисиці, яка спить, нічого до рота не падає); **жадібність**: *El avaro es como el cerdo, estб bueno muerto* (досл.: Жадібний, як свиня, хороший, коли мертвий); **невдячність**: *A un burro le hasnan alcalde, y no lo agradece* (досл.: Віслюка робили алькальдом, а він не дякував); **хитрість**: *Con paciencia y con taca, un elefante se comiу una araca* (досл.: Завдяки спокою і хитрості слон з'їв павука); **легковажність**: *Cuando la vaca es ligera, la ternera va adelante* (досл.: Коли корова легковажна, теличка йде далі); **підлість**: *El lobo de una mala conciencia, como opera piensa* (досл.: Вовк з поганою совістю, коли діє, думає); **неосвіченість**: *El principe iletrado es un burro coronado* (досл.: Неграмотний принц – це коронований віслюк); **боягузтво**: *Hombre bravo contra ovejas y oveja contra bravo* (досл.: Молодець проти овець, а проти молодця – сам як вівця); **впертість**: *De que la mula se atacha, no hay espuelas que la muevan* (досл.: Якщо мулиця упирається, немає шпор, щоб її зруши-

ти); **примітивність**: *¿Qui sabe el burro del canto del ruiseñor* (досл.: Що знає віслюк про спів солов'я); **незграбність**: *Buey lerdo bebe agua turbia* (досл.: Незграбний віл п'є мутну воду); **пасивність**: *Al camaryn que se duerme, se lo lleva la corriente* (досл.: Креветку, яка спить, уносить течія); **цікавість**: *La curiosidad maty al gato* (досл.: Цікавість вбила кота); *Escarby el gallo, y descubriy el cuchillo* (досл.: Копав півень і знайшов ніж).

Усі паремії, що репрезентують область **ІНТЕЛЕКТ**, актуалізують ознаку **ду-рість**, натомість ознака **розум** у ПАК іспанської мови не виявлена: *Idiota y tozudo, no hay mejor burro* (досл.: Ідіот і впертий, немає кращого віслюка); *Ignorante y burro todo es uno* (досл.: Той, хто нічого не знає, і віслюк – це одне і теж).

Область **ПОЧУТТЯ** містить ознаки: любов: *Para la querencia no hay burro flojo* (досл.: Для кохання немає худих віслюків); щастя: *El pez busca la profundidad y el hombre, la felicidad* (досл.: Риба шукає глибини, а людина – щастя).

До соціальних належать області **СТОСУНКИ У СІМ'Ї** (*El buey es esposo de la vaca y el toro es su amante* (досл.: Віл – це чоловік корови, а бик – коханець; *Hombre casado, burro domado* (досл.: Одружений чоловік – приручений віслюк)); **ВІДНО-СИНИ МІЖ ЛЮДЬМИ** (*Al perro y al gato no les pongas en el mismo plato* (досл.: Собаці і коту не кладуть в одну тарілку), *Dos bueyes machos no viven en una misma cueva* (досл.: Два вола-самця не живуть в одній печері)); **ПОЛОЖЕННЯ У СУСПІЛЬСТВІ** (*Donde ruge el tigre no rebuzna burro* (досл.: Де реве тигр, не реве віслюк), *La vejez del búguila es mejor que la juventud del gorriyñ* (досл.: Старість орла краща, ніж молодість горобця)); **ДІЯЛЬНІСТЬ** (*Con capa de letrado anda mucho asno disfrazado* (досл.: У плащі вченого ходить багато переодягнених віслюків), *Un mal orador y un perro chico, andan cien veces el camino* (досл.: Поганий оратор і маленький собака сто разів проходять одну дорогу); **МАТЕРІАЛЬНИЙ СТАТУС** (*Mbs vale ser perro de rico que santo de pobre* (досл.: Краще бути собакою багатого, ніж святим бідного), *Hijo de pobre y ternero de rico, no mueren* (досл.: Син бідного і теля багатого не вмирають) і **ЕТИЧНІ КАТЕГОРІЇ** (*La muerte lo mismo come cordero como carnero* (досл.: Смерть приходить так само до ягняти, як до барана); *Muerto el perro se acaby la rabia* (досл.: Помер собака – скінчилась і його злість).

Більшість ПАК містить інтерпретації концепту **ЛЮДИНА** на підставі двох і більше ознак, що належать як до однієї, так і до різних концептуальних областей. У межах фізичних доменів, наприклад, спостерігаються такі комбінації ознак: **ВІК** + **СИЛА**: *El gallo viejo con el ala mata* (досл.: Старий півень крилом вбиває); **СТАТЬ** + **РОЗМІР**: *Gallina, mujer y cabra, mala cosa siendo magra* (досл.: Курка, жінка і коза погані, якщо худі); **СТАТЬ** + **ФІЗІОЛОГІЧНІ СТАНИ І ПРОЦЕСИ**: *La mujer, hasta que para, y la burra hasta que caiga* (досл.: Жінка – поки не народить, віслиця – поки не впаде).

Фізичні і психічні ознаки поєднуються таким чином: **ФІЗІОЛОГІЧНІ СТАНИ І ПРОЦЕСИ** + **ПОЗИТИВНІ РИСИ ХАРАКТЕРУ**: *El perro hambriento no teme al leyn* (досл.: Голодний собака не боїться лева); **ФІЗІОЛОГІЧНІ СТАНИ І ПРОЦЕСИ** + **ІНТЕЛЕКТ**: *Quien asno naciy, asno muriy* (досл.: Хто вісюком народився, вісюком помер); **СТАТЬ** + **НЕГАТИВНІ РИСИ ХАРАКТЕРУ**: *No hay mula con cuernos, ni mujer discreta* (досл.: Не існує ні мулиць з рогами, ні скромних жінок).

Сполучення фізичних і соціальних характеристик виявляється у комбінаціях: СТАТЬ + СТОСУНКИ У СІМ'Ї: *Hombre casado, burro domado* (досл.: Одружений чоловік, приручений віслук); СТАТЬ+ЕТИЧНІ КАТЕГОРІЇ: *En la curtiembre todos los bueyes son vacas* (досл.: На дубильні всі воли – корови); ЗВУК + ДІЯЛЬНІСТЬ: *Gato lloryn no pesca ratyn* (досл.: Плаксивий кіт не ловить мишей); ЗВУК + ПОЛОЖЕННЯ У СУСПІЛЬСТВІ: *Oraciyn de perro no va al cielo* (досл.: Молитва собаки не йде на небо).

Психічні області взаємодіють із соціальними: МАТЕРІАЛЬНИЙ СТАТУС + ІНТЕЛЕКТ + СТОСУНКИ У СІМ'Ї: *Dame, Dios, marido rico, aunque sea un borrico* (досл.: Дай мені, Боже, багатого чоловіка, навіть якщо він буде віслуком); ПОЛОЖЕННЯ У СУСПІЛЬСТВІ + НЕГАТИВНІ РИСИ ХАРАКТЕРУ: *Reyes y gatos son bastante ingratos* (досл.: Королі і коти – досить невдячні); СТОСУНКИ У СІМ'Ї + ПОЧУТТЯ: *Coces de yegua, amor es para el rocnn* (досл.: Брикання кобили – кохання для шкапи).

Отже, проектування концептосфери ЛЮДИНА на концептосферу ТВАРИНИЙ СВІТ у компаративному фреймі базуються на когнітивній операції аналогії, завдяки якій стає можливим процес творення концептуальної метафори. У наївній картині світу фізичні, психічні та соціальні ознаки людини пізнаються через «переселення» концептів з областей джерела більш простої і зрозумілої концептосфери ТВАРИНИЙ СВІТ.

Література

1. Жаботинская С. А. Концептуальный анализ: типы фреймов / С. А. Жаботинская // Вісник Черкаського університету. Серія «Філологічні науки». – 1999. – Вип. 11. – С. 12–25.
2. Кривенко Г. Л. Експліцитні та імпліцитні зоосемізми : концептуальний аналіз (на матеріалі англійської та української мов) / Г. Л. Кривенко // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія. – 2005. – Т. 8. – № 1. – С. 66–81.
3. Кубрякова Е. С. Когнитивная лингвистика и проблемы композиционной семантики в сфере словообразования / Е. С. Кубрякова // Известия Академии наук. Серия литературы и языка. – 2002. – Т. 61. – № 1. – С. 13–24.
4. Минский М. Фреймы для представления знаний : [пер. с англ.] / М. Минский. – М. : Энергия, 1979. – 152 с.
5. Рахилина Е. В. Когнитивный анализ предметных имен. Семантика и сочетаемость / Е. В. Рахилина – М. : Русские словари, 2000. – 425 с.

Mishkur V. G. Comparative frame structure of proverbs with animal component

The article reveals the internal organization of the Spanish conceptual sphere „ANIMAL WORLD" on the basis of proverbs with animalistic component. The relationship between the basic concepts of this conceptual sphere structured by the comparative frame are discovered and modeled.

Keywords: concept, conceptual sphere, frame, proverb, animalism.

Мишкур В. Г. Компаративная фреймовая структура паремий с анималистическим компонентом

В статье на материале паремий с анималистическим компонентом рассматривается внутренняя организация испанской концептосферы „ЖИВОТНЫЙ МИР“. Выявляются и моделируются отношения между базовыми концептами указанной концептосферы, структурированными компаративным фреймом.

Ключевые слова: концепт, концептосфера, фрейм, паремия, анимализм.